

Humppila – Lasiteollisuuden Kauhukakara / Humppilan Lasitehtaan historia

Tekstin koonnut Yhdessä Enemmän Humppilasta –hanke / Kimmo Remes ja Alinda Oksanen.

Lähde Suomen Lasimuseon tutkimusjulkaisu, Lasitutkimuksia 2002 / Heikki Matiskainen ja Kaisa Koivisto.

Nuutajärven Lasitehtaan palon (27.6.1950) jälkeen alkoivat Helanderin veljekset, Olavi, Martti ja Jonni, suunnitella omaa lasitehdasta. Helanderin veljekset saivat hankkeeseen mukaan Nuutajärven entisen teknikon Olavi Miettisen sekä maanviljelijä Jaakko Arran jolloin hankkeen toteuttaminen voitiin aloittaa. Arralla oli tyhjäksi jäänyt navetta Kairan tilalla Humppilan Venäjänkylässä, johon nyt suunniteltiin lasitehdasta. Suunnitelmista puhuttiin vain omassa piirissä, sillä aavisteltiin, ettei Nuutajärven lasitehtaan johto katsoisi hyvällä kilpailevan yrityksen perustamista.

Humppilan Lasi Oy:n yhtiöjärjestys hyväksyttiin 9.6.1952 ja vahvistettiin kymmenen päivää myöhemmin. Uuden yhtiön tarkoituksena oli harjoittaa lasituotteiden valmistusta ja myyntiä. Osakepääoma oli 1 500 000 markkaa ja jokainen viidestä osakkaasta (Jaakko Arra, Olavi mieltinen sekä Jonni, Martti ja Olavi Helander) osallistuivat perustamiseen yhtäläisellä panostuksella. Sunnuntaina 10.8.1952 tuli Nuutajärven Lasitehtaan johtajalta C.E. Carlsonilta kutsu tehtaan konttoriin seuraavana aamuna. Kaikki irtisanottiin.

Humppilan Lasitehdas aloitti toimintansa vuoden 1952 loppupuolella. Jo joulumarkkinoille saatiin ensimmäiset talous- ja taidelasiesineet. Työntekijöitä oli omistajien ja perheenjäsenten lisäksi vain muutamia. Toimitusjohtajana toimi alkuvuosina Jaakko Arra, joka selvitteli toimintaa seuraavasti: ”Koska vastaavia pienyrityksiä ei Suomessa ole, voimme toimia paljon alhaisemmilla yleiskustannuksilla kuin muut tehtaot ja sen vuoksi myydä tuotteemme alempaan hintaan vaikka valmistammekin ne käsityönä.” Kaupallisena johtajana toimi Martti Helander, joka myyntimatkojen ohella jatkoi myös lasinpuhaltajana.

Työntekijät olivat kuin yhtä perhettä. Tehtaalla oli töissä 20 - 25 henkeä, eikä työntekijöiden määrä Helanderien aikana suuremmin vaihdellut. Pieneksi lasitehtaaksi Humppilan vanha lasitehdas menestyi ravintolalasin myyjänä niin hyvin, että tehtaan uudistamistakin alettiin suunnittelemaan vuoden 1956 vaiheilla. Ulkomaisesta täysautomaattisesti valmistetusta lasista tuli paha kilpailija suomalaiselle ravintolalasilta jo ennen 1960 –luvun puoliväliä. Koska ravintolalasin kysyntä väheni oleellisesti, joutui Humppilan Lasitehdas keskittymään taidelasiin. Jo vuoden 1963 vaiheilla tuotannon pääpaino lasin valmistuksessa oli siirtynyt taidelasiin. Talouslasin osalta suurin osa tuotteista oli maljakoita.

Talouseläimille ei juuri uudistettu ja taidelasinkin myyntiä pyrittiin tehostamaan. Taloudellinen tilanne heikkeni siinä määrin, että työntekijät alkoivat tilaisuuden tullen hakeutua muihin töihin. Mäntyharjulle perustettiin vuonna 1968 lasitehdas eikä Humppilan työntekijöitä paljon tarvinnut houkuttaa lähtemään uudelle tehtaalle. Taloudellisen tilan huonontuessa mahdollisuudet investoida uuteen tekniikkaan heikkenivät ja lasin laatukin huononi. Öljyllä toimiva drummeli ja uuni kärsivät ja savusivat. Matala navetta oli kesäisin kuuma ja talvella vetoinen.

1960 –luvun lopulla ilmeni vielä mahdollisuus uuteen suuntaan Aimo Koivulan (taiteilijanimi Henrik Koivula) suunnitteleamalla Fantasia-sarjalla. Vaikka Fantasia –lasin myyntiä yritettiin tarmokkaasti organisoida mm. avaamalla oma myyntikonttori Helsinkiin, eivät taloudelliset voimavarat riittäneet toiminnan jatkamiseen. Humppilan Lasi Oy:n irtaimisto myytiin pakkohuutokaupalla 25.5.1970.

Laivanvarustaja Rolf Alander sattui kuulemaan pakkohuutokaupasta ja kiinnostui lasitehtaan toiminnasta. Hän huusi tehtaan irtaimiston ja ryhtyi välittömästi toimiin lasituotannon uudelleen aloittamisesta. Työntekijät jatkoivat vanhoina työntekijöinä. Aloitettiin siis uunien lämmitys, pihan siivoaminen ja seinien kalkitseminen. Keskeneräisiä töitä alettiin tehdä valmiiksi ja uusia suunnitella. Humppilan Lasi Oy:n osakkeenomistajat hakivat yhtiön konkurssiin, joka kuitenkin raukesi varojen puutteeseen.

Lasitehdastoimintaa varten Rolf Alander perusti välittömästi uuden yhtiön. Nimiehdotuksia olivat Tourun Lasi Oy ja Forssan Lasi Oy. Nimiehdotus Humppilan Uusi Lasitehdas Oy oli kuitenkin se, jolla yhtiö hyväksyttiin kaupparekisteriin. Reino Kaukoranta nimitettiin toimitusjohtajaksi 1.9.1970 alkaen.

Uutta tehdasta ei voinut rakentaa vanhaan paikkaan. Humppilan Kunnalta ostettiin n 15 hehtaaria maata Helsinki – Pori, eli valtatie 2:n, kaakkoispuolelta. Tavoitteena oli rakentaa tehtaan yhteyteen myymälä jonka avulla myös tehtaalla käyvät ohikulkijat tekisivät tehdasta edelleen tunnetuksi. Ruotsiin suuntautuneilla opintomatkoilla haettiin mallia tehtaan suunnitteluun ja tekniikkaan.

Vanhan tehtaan toimintaa jatkettiin 9.7.1971 saakka. Tehtaan työntekijät siirtyivät nyt rakentamaan uutta tehdasta. Ruotsalaiset uunien rakentajat eivät aluksi meinanneet suostua omaperäiseen rakennusjärjestykseen jossa uunit rakennettiin ensimmäisenä keskelle peltoa. Reino Kaukoranta sai kuitenkin rakentajat vakuuttumaan suunnitelmansa toimivuudesta. Jälkeenpäin tämän sanottiin nopeuttaneen rakennustöitä noin puolella vuodella. Lasitehtaan paikka oli suunniteltu tarkoin siten, että niin Helsingistä kuin Poristakin lähteneet alkoivat kaivata kahvitaukoa. Näkyvyyttä oli reilusti molempiin suuntiin, eikä kirkkaan oranssia rakennusta voinut olla huomaamatta.

Reino Kaukorannan suunnittelema moderni tehdas aloitti toimintansa 1.12.1971. Vihkiäisjuhla oli arvokas ja kutsuvierasluettelo komea. Tehtaan oli lupautunut vihkimään presidentti Urho Kekkonen, valtiovallan tervehdyksen toi ministeri Gunnar Korhonen ja läsnä oli myös maaherra Jorma Tuominen. Vanhan perinteen mukaisesti lasiuunit siunasi piispa Erkki Kansanaho. Presidentti Kekkonen sai kunnian painaa lasitehtaan käynnistysnappia. Todellisuudessa nappi oli vain lavastusta ja käynnistäminen vain ele valokuvaajia varten.

Vuonna 1972 Humppilan Uusi Lasitehdas Oy osti Ruotsista Helsingborista Hyllinge Glashytta Ab:n lasitehtaan, jossa valmistettiin talous-, taide- ja valaisinlasia sekä myytiin muiden lasitehtaiden ylijäämävarastoja. Humppilan lasitehdas teki Hyllingestä tukipisteen ja varastotilan viennilleen Pohjoismaihin ja Saksaan. Hyllingen myymälässä myytiin myös Humppilan tuotteita ja tehtaan kone- ja työvoimakapasiteettia käytettiin Humppilan tuotteiden valmistuksessa. Vuoden 1973 jälkeen Humppilan omat sulatusuunit eivät enää riittäneet sulattamaan tuotteisiin vaadittavaa lasimassaa, vaan avuksi otettiin Hyllingen voimavarat. Humppilan työntekijöitä lähetettiin Ruotsiin Hyllingeen, jossa he yhdessä ruotsalaisten työtovereiden kanssa valmistivat Humppilan mallistoa. Hyllingen tuotannollinen toiminta lakkautettiin vuonna 1978. Hyllingen kiinteistö myytiin vuonna 1980 ja yhtiön nimi muutettiin Humppila Ab:ksi, jonka nimisenä se toimi Humppilan tuotteiden maahantuojana Ruotsiin.

Humppilan Lasitehtaalla järjestettiin erilaisia tempauksia pitkin 1970-lukua ja vähän 1980-luvun puolellakin, jotka keräsivät runsaasti yleisöä paikalle ja kiinnostivat myös tiedotusvälineitä. Hyvin suosittuja olivat lastenkekkerit, joihin kerääntyi väkeä niin pääkaupunkiseudulta kuin muualtakin maasta. Lasitehtaan työntekijät rakensivat tehtaan pihalle satulinnoja ja muita leikkipaikkoja. Helikopterilla lennätettiin porukkaa ja erilaisiksi satuhahmoiksi pukeutuneet työntekijät viihdyttivät pikkuväkeä. Yksi suosituimmista tapahtumista oli Hannu ja Kerttu vuonna 1979. Erytisen innokkaita lapset olivat, kun heidät päästettiin oikein luvan kanssa heittelemään lasiesineitä rikki.

Suomessa lasiteollisuus eli melkoisessa murroksessa 1970-luvun puolivälistä alkaen ja lasitehtaat lomauttivat työntekijöitään. Kaikilla lasitehtailla ei kuitenkaan mennyt huonosti. Humppilan lasitehtaan työntekijöitä ei ollut pakkolomilla ja tehdas alkoi laajentaa voimakkaasti. Taiteilijat Kaija Aarikka, Tauno Wirkkala ja Pertti Santalahti kiersivät parhaissa myyntipisteissä kertomassa muotoilunsa taustoista ja Humppilan tuotteista. 1970-luvun sanotaan olevan Humppilan lasitehtaan loistoaikaa. Lasitehdas valmisti silloin Suomen talous- ja taidelasista 11,5%.

Reino Kaukoranta jäi eläkkeelle 31.3.1984 ja uudeksi toimitusjohtajaksi valittiin merkonomi Jack Vilppula. Hän kuitenkin pysyi tehtaan johdossa vain noin vuoden. 3.8.1985 alkaen Rolf Alander ryhtyi itse toimitusjohtajaksi. Taloudellinen tilanne heikkeni ja velat kasvoivat. Alander itse uskoi selviävänsä vaikeuksista, olihan hänen mottonaan, että ”rahalla tekeminen on helppoa, mutta ilman rahaa se on konsti”.

Paikallinen rahoittajapankki, Humppilan Osuuspankki, alkoi saada tarpeekseen jatkuvista vaikeuksista ja tehtaalle alettiin etsiä ostajaa. Vaikka Alander ei ollut halukas firmaansa myymään, halukas ostaja löytyi. Wärtsilän omistaman Nuutajärven Lasitehtaan johtajana oli silloin Hannu Kalalahti, jota kiinnosti erinomainen lasinmyyntipaikka. Kauppakirja allekirjoitettiin Humppilan Osuuspankin tiloissa 25.7.1986. Wärtsilä osti kiinteistön ja liiketoiminnan.

Humppilan Lasitehtaasta tuli suuren konsernin pieni osa. Tehtaan nimi muuttui Oy Wärtsilä Ab Humppilan Lasiksi. Lasitehtaan uunit uusittiin ja Humppilassa alettiin käyttämään samaa lasimassaa kuin Nuutajärvellä. Kahvio uusittiin ja myymälää laajennettiin. Myymälän valikoimiin tulivat myös Nuutajärven, Arabian ja Rörstrandin tuotteet. Uuden omistajan tavoitteena ei ollut sulauttaa Humppilaa Nuutajärveen vaan tehdä Humppilasta tehdas, joka pystyisi nopeasti reagoimaan markkinoiden vaihteluihin. Humppilan tuotanto vaihtelisi vuodenaikojen ja muodin mukaan. Humppila ja Nuutajärvi olivat molemmat matkailukohteita, mutta siinä missä Nuutajärvellä menttiin varta vasten kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen miljööseen, Humppilassa poikettiin kahvilla ja ostoksilla. Neuvotteluja alettiin myös käydä muiden yritysten sijoittumisesta samalle tontille.

Muutokset omistussuhteissa seurasivat toisiaan. Vuoden 1988 alussa perustettiin Wärtsilän ja litalan lasitehtaan omistavan A. Ahlström osakeyhtiön yhteinen lasitehdasyhtiö littala-Nuutajärvi Oy. Uudessa yrityksessä Humppilan lasitehtaan ilmeeksi valittiin "talonpoikaistyyllisen käyttölasin valmistaminen". "Pruukilasia" myytiin suoraan tehtaanmyymälän kautta. littala-Nuutajärvi Oy myytiin Hackmanille vuonna 1990 ja Hackmanin omistuksessa lasiteollisuus oli littala –vetoista. Lasiteollisuus kuului pöydänkattamiseen erikoistuneeseen osaan, vuodesta 1993 Designor Oy Ab:hen. Vuodesta 1994 kaikki litalan, Nuutajärven ja Humppilan lasitehtaan tuotteet markkinoitiin litalan nimissä.

Vuosi 1995 oli lasiteollisuuden osalta 1990 –luvun alussa alkaneen laman pahin vuosi. Humppilan lasitehtaan toiminta vähennettiin vain yhteen verstakkoon. Yhtiön piirissä kaikki 55 vuotta täyttäneet joutuivat eläkeputkeen eli pääsivät eläkkeelle työttömyyskauden jälkeen.

Vuonna 2008 lasitehtaan teollinen lasituotanto lopetettiin ja viimeisetkin uunit purettiin. Lasinpuhallusta jatkoi yritys nimeltä Bianco Blu, he valmistivat ja myivät omia tuotteitaan lasitehtaalla sijainneesta liikkeestään. Bianco Blun toiminta Humppilan Lasitehtaan kiinteistössä on loppunut ja nykyään kiinteistö toimii kauppakeskuksena. Lasitehtaan kiinteistön omistaa nykyään AR-Capital Oy.

Humppilan kunnan historiassa Humppilan lasitehtaalla on ollut suuri merkitys vuodesta 1952 lähtien, jolloin lasitehdas oli kunnan ensimmäinen teollisuuslaitos. Kahvila, jonka lasiseinän takaa näkyy kiehtovaa lasinvalmistusta, ja tehtaanmyymälä ovat vuodesta 1971 alkaen olleet toimiva yhdistelmä, joka on saanut ihmiset pysähtymään. Humppilan lasitehtaan oleellinen osa on ollut Kauppakuja, kauppakeskus, jonka kehittäminen aloitettiin 1980 –luvun lopulla. Kauppakujan avajaiset pidettiin 20. – 21.10.1990. Myymälän tuotteisiin on kuulunut lasin lisäksi Arabian ja Rörstrandin posliini, Hackmanin aterimet ja teräskattilat sekä monet muut Designorin tuotteet. Vuoden 1993 alusta kahvila-ravintola siirtyi yksityisyritykselle ja sai nimekseen Lasikello.

Tunnetuimpia taiteilijoita:

- Kaija Aarikka, Hillevi Lalla, Kerttu Nurminen, Vesa Antikainen, Börje Rajalin, Tauno Wirkkala ja Pertti Santalahti

Tunnetuimpia Humppilassa valmistettuja tuotteita:

- Fantasia –sarja	Henrik (Aimo) Koivula
- Kalla	Mikko Helander
- Talonpoika –sarja	Pertti Santalahti ja Vesa Antikainen
- Cosmos	Börje Rajalin
- Suomi –sarja, Vati, Revontulet ja Mesiurut	Tauno Wirkkala
- Kivi-Set, Taottu ja Kasvimaalla	Pertti Santalahti
- Heiniä kainalossa, Pohjola, Serenadi ja Maininki –lautaset	Kaija Aarikka

Lisäksi Humppilassa on puhallettu mm. rubiinipunaisia Aalto –maljakoita sekä valmistettiin käsityönä sellaisia puristelasi tuotteita, jotka eivät sovellu täysautomaattikoneilla valmistettavaksi, kuten Marimekon Mariskoolit ja Kivi-tuikut vuosina 1987 – 1995.